

ภาพแทนชนบทไทยในเรื่องสั้นยุคพัฒนา พ.ศ.2493-2519

กิตติราช พงษ์เฉลียว *

บทนำ

ชนบทไทยในเรื่องสั้นยุคพัฒนา พ.ศ.2493-2519 เป็นวรรณกรรมเรื่องสั้นที่นำเสนอภาพแทน(representation) ในช่วงนั้นได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลผู้ศึกษาเรื่องสั้นในยุคนี้พบมีการศึกษาเรื่องสั้น เช่น เลิศชาย ศิริชัย ได้ศึกษา ความแปลกแยกในเรื่องสั้นไทย (พ.ศ.2507 - 2519) พบความแปลกแยกทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ที่ประชาชนต้องทำงานทุกซอกทุกมุม ไม่ค่อยมีทางเลือก ผลผลิตที่ประชาชนผลิตได้ถูกควบคุมโดยนายทุน อำนาจอธิปไตย อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ กลับมาควบคุมประชาชนให้ตกอยู่ภายใต้เครื่องพันธนาการของสังคมที่เอารัดเอาเปรียบ และแสดงให้เห็นถึงความพ่ายแพ้ในการต่อสู้เรียกร้องสิทธิต่างๆที่ควรได้รับ ส่วนนันท์วัลย์ สุทธภาละสถิต (2547) ได้ศึกษา เรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 พบว่าองค์ประกอบต่างๆ ของเรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 แสดงให้เห็นการผสมผสานลักษณะสำคัญของงานเขียนประเภทเรื่องสั้นและบันทึกเข้าด้วยกัน ในด้านกลวิธี ผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎีศาสตร์แห่งเรื่องเล่าเป็นแนวทางในการวิเคราะห์พบว่า ผู้เล่าเรื่องชั้นในแบบสัมพันธ์เป็นกลวิธีที่ใช้มากที่สุด มุมมองที่ใช้ในการนำเสนอเรื่องราวจะเป็นมุมมองภายในของตัวละครที่อยู่ฝ่ายนิสิตนักศึกษา การรับรู้ของผู้อ่านจึงถูกจำกัด ซึ่งมีผลต่อความเข้าใจประวัติศาสตร์ผ่านเรื่องสั้น นอกจากนี้ยังมีบทบาทในด้านประวัติศาสตร์และการเมือง โดยเรื่องสั้นมีหน้าที่ส่วนหนึ่งในการสร้างตัวตนของนิสิตนักศึกษาผู้ผ่านเหตุการณ์เดือนตุลาใน 2 ลักษณะ คือ ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกทำร้ายและวีรชนผู้เสียสละของชาติ ตัวตนทั้งสองนี้ส่งผลให้เรื่องสั้นมีบทบาทในการวิพากษ์การกระทำของรัฐและเรียกร้องความเป็นธรรม และบทบาทในการเรียกร้องและตอกย้ำให้เห็นความสำคัญของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 นอกจากนี้ เจตต์ คชฤทธิ์ (2548) ได้ศึกษากระบวนการทัศนคติความยากจน : ภาพสะท้อนที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยร่วมสมัย (พ.ศ.2501 - 2545) ปรากฏภาพสะท้อนลักษณะของ ความยากจน 4 มิติ คือ จนทรัพย์สิน จนโอกาส จนอำนาจ และจนศักดิ์ศรี สาเหตุของความยากจนเกิดจาก ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม การขาดแคลนปัจจัยการผลิต และการประสพภัยแล้งและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนผลกระทบของความยากจนส่งผลต่อปัญหาสุขภาพ ปัญหาความขัดแย้งและช่องว่างทางชนชั้น

* นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปัญหาด้อยการศึกษาและอุปสรรคในการแสวงหาความรู้ ปัญหาการอพยพเร่ร่อนย้ายถิ่นฐาน ปัญหาการค้าประเวณีหรือการขายบริการทางเพศและปัญหาหนี้สิน ส่วนการศึกษาเรื่องสันแนวนชนบทที่น่าสนใจพบในงานวิจารณ์“ฟ้าบ่กั้น หยั่งว่าให้ห่างกัน” ใน อ่านใหม่ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2558) เป็นการศึกษาชนบทอีสาน โดยตั้งคำถามให้ชวนสงสัยว่า ทำไม คนจนอีสานจึงไม่มีที่อยู่ในจักรวาลวิทยาของ “คุณธรรม จริยธรรมอันสูงส่ง”ของอภิสิทธิ์ชนและอภิชนคนเมืองที่ครองบ้านเมืองอยู่ทุกวันนี้ ทำไม ฟ้าบ่กั้น ที่มีเจตนาเรียกขานมโนธรรมจากอภิสิทธิ์ชนและอภิชนให้เห็นใจคนยากคนจนในชนบท โดยเฉพาะอีสาน วรรณกรรมจึงกลายเป็นเครื่องมือที่ผลิตซ้ำอัตลักษณ์และวาทกรรม“โง่ จน เจ็บ”

ตัวบทเรื่องสั้นทั้ง 49 เรื่อง ถือว่ามีความน่าสนใจในฐานะที่วรรณกรรมเสนอภาพแทนของสังคม แต่ละเรื่องเขียนในปีที่ต่างกัน ตลอดระยะเวลา 2 ทศวรรษของการพัฒนาประเทศ ซึ่งปรากฏภาพแทนของสังคมชนบทที่น่าสนใจ ยิ่งถ้ามองในชุดความคิดที่ว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์เป็นการนำเสนอชุดความจริงชุดหนึ่งที่เป็นชุดความจริงกระแสหลักภายใต้ชุดวาทกรรมบางชุดทั้งที่ผู้เขียนรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว ดังนั้นงานวรรณกรรมรวมทั้งงานวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น ก็สามารถกล่าวได้ว่า เป็นเหมือนคู่ขนานหรือภาพแทนชุดความจริงกระแสรองที่เสนอภาพหรือข้อมูลอีกด้านที่ถูกชุดความจริงกระแสหลักขบเบียดแย่งชิงพื้นที่ความน่าเชื่อถือของการบันทึกเรื่องราวทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ร่วมยุคสมัยนั้น งานวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นจึงเป็นเหมือนบันทึกอีกด้านที่สามารถใช้ตรวจสอบชุดความรู้ของประวัติศาสตร์นิพนธ์ หรือพอที่จะสะท้อนให้เห็นชุดความคิดกระแสรองที่เกิดขึ้นบ้างหรือไม่ ดังประเด็นที่น่าสนใจที่ปรากฏในเรื่องสั้นชนบทไทยยุคพัฒนา พ.ศ. 2493 - 2519 ดังประเด็นต่อไปนี้

เรื่องสั้นชนบทไทยกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในช่วง พ.ศ.2493-2519

บริบททางสังคมเศรษฐกิจการเมืองในช่วง พ.ศ.2493-2519 ที่น่าสนใจ คือ ในปี 2493 ในสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการจัดตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติเพื่อให้คำแนะนำแก่รัฐบาลด้านเศรษฐกิจของประเทศ ต่อมาในปี พ.ศ.2502 มีการเปลี่ยนชื่อจาก“สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ” เป็น “สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ” ซึ่งเป็นหน่วยงานถาวร จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติและพิจารณาโครงการเสนอต่อรัฐบาล ช่วงรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี พ.ศ. 2504 ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก (เริ่มจัดทำแผนขึ้นตั้งแต่ปี 2500) ซึ่งมีเนื้อหาเพื่อวางแผนจากส่วนกลาง จากบนลงล่าง ใช้แนวคิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Development with growth) โดยเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ทางด้านการคมนาคมขนส่ง โทรคมนาคม การสร้างเขื่อนและชลประทานและไฟฟ้า รวมทั้งสาธารณูปการต่างๆ ทำให้เศรษฐกิจของประเทศขึ้นอยู่กับภาคเกษตร ข้าว ยางพารา ไม้สัก ดีบุก การขยายตัวทางเศรษฐกิจ 8% ต่อปีและดำเนินโครงการเขื่อนเจ้าพระยาและก่อสร้างเขื่อนภูมิพล ด้านประชากรของประเทศเพิ่มขึ้น ประมาณร้อยละ 3 ต่อปี

ในช่วง พ.ศ.2510-2514 เป็นช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 2 “ยุคทองของการพัฒนา” มีแนวคิดการวางแผนพัฒนารายสาขา (Sectoral Development Planning) และขยายขอบเขตแผน ครอบคลุมการพัฒนาธุรกิจและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานต่อเนื่อง จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 เกิดโครงการก่อสร้างทางหลวงแผ่นดิน 1,700 กม. ทางหลวง จังหวัด 2,100 กม. และพัฒนาชนบทเพื่อสร้างความมั่นคง โดยงบประมาณร้อยละ 80 ของงบพัฒนา เป็นการลงทุนในภูมิภาค นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมเอกชนให้มีบทบาทในการพัฒนาประเทศ ซึ่ง สภาพสังคมในขณะนั้นเกิดปัญหาความแตกต่างด้านรายได้ มีช่องว่างระหว่างรายได้เพิ่มมากขึ้น เศรษฐกิจขยายตัวร้อยละ 7.2 ต่อปี (เศรษฐกิจประเทศเริ่มถดถอย) ประชาชนได้รับประโยชน์จาก โครงสร้างพื้นฐานไม่เท่าเทียมกันและอยู่ในวงจำกัด ด้านการเพิ่มจำนวนประชากรอยู่ในอัตราสูงส่งผล ต่อความเป็นอยู่ของประชากรโดยรวม

จากที่กล่าวมาการที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำการรัฐประหารจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในปี พ.ศ.2500 และได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตั้งแต่ปี 2504 ประเทศไทย รัฐบาลดำเนินงานตาม แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และพยายามทำให้พื้นที่ชนบทได้รับการขนานนามว่า “ยากจน” พร้อม กับการพยายามที่จะพัฒนาฐานะที่ดีขึ้นซึ่งวัดมูลค่าด้วยระบบเงินตรา ดังคำขวัญที่ว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” รัฐบาลจึงจัดทำโครงสร้างพื้นฐาน หรือ “การพัฒนา” สำหรับการเป็นประเทศ อุตสาหกรรม กล่าวคือ ได้มีการสร้างถนน นำไฟฟ้า น้ำประปา สะพาน เชื้อเพลิงและความเจริญอื่นๆ มาถึงชนบท ดังที่ปรากฏการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศการพัฒนาของรัฐไทยไม่ได้ให้คำ นิยามที่ชัดเจนแต่รัฐไทยพยายามสร้างความหมายของการพัฒนาว่าหมายถึงการทำให้ทันสมัยอย่าง สังคมตะวันตก ผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาอุตสาหกรรมและการพัฒนาเมือง โดยผูกโยงกับ คำว่า “ความก้าวหน้า” “การเจริญเติบโต” “การมีมาตรฐานการครองชีพ” เท้าเทียมกับประเทศ ตะวันตก จากแนวคิดเรื่องการพัฒนาดังกล่าวที่รัฐไทยนำมาใช้ก่อให้เกิดชุด “วาทกรรมการพัฒนา” เพื่อมุ่งขจัดความด้อยพัฒนาไปจากชนบทภายใต้เศรษฐกิจทุนนิยมที่มุ่งสู่ชนบทเพื่อสร้างมูลค่าทาง เศรษฐกิจให้กับรัฐไทยส่วนวาทกรรมความจนถูกสร้างจากการประเมินรายได้เฉลี่ยภายใต้ระบบคิด แบบทุนนิยมซึ่งในขณะเดียวกันวาทกรรมความโง่ก็วัดมาตรฐานความรู้ วิทยาการ จากระบบการศึกษา สมัยใหม่ในรูปแบบของโรงเรียนด้วยเหตุนี้วาทกรรมความโง่และวาทกรรมความจนเป็นชุดความคิดที่ ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อรองรับชุดวาทกรรมการพัฒนา ส่งผลให้เกิดความชอบธรรมที่จะขจัดความจนและ ความโง่ออกจากพื้นที่ชนบท สิ่งเดียวที่สามารถขจัดสิ่งเหล่านี้ได้ คือ การพัฒนาเพื่อก้าวสู่ความเป็น สมัยใหม่ ซึ่งแนวคิดและปัญหาการเป็นสมัยใหม่หลังรัฐประหาร 2490 การเข้ามาของแนวคิด (Modernization) ชาวบ้านถูกถือว่าเป็นผู้ล้าหลังเป็นเพียงทรัพยากรในระบบทุนนิยมต้องถูกทำให้ ทันสมัยความเปลี่ยนแปลง

จากบริบททางสังคมในช่วงสองทศวรรษดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ชนบทเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจทั้ง 3 ฉบับ และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงภายใต้ระบบทุนนิยมที่ไหลบ่าเข้าสู่ชนบททั่วทุกภาคของประเทศไทย และถ้าพิจารณาจากตัวบทเรื่องสั้นทั้ง 49 เรื่อง จะเห็นว่าตัวบทเรื่องสั้นได้นำเสนอเนื้อหาที่ถือได้ว่าเป็นภาพแทนของชนบทไทยในช่วง พ.ศ. 2493- 2519 ได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งภาพตัวแทน(Representation) ในมุมมองของสำนักวัฒนธรรมศึกษามีความสำคัญอย่างมาก สจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) ให้ความหมาย ภาพตัวแทน ว่าหมายถึงการใช้ภาษาเพื่อกล่าวถึง/นำเสนอสรรพสิ่งโดยที่มีการเน้นย้ำความหมาย หรือกล่าวโดยละเอียดคือการนำเสนอภาพตัวแทนเป็นกระบวนการผลิตความหมายจากมโนทัศน์ในความคิดของเราผ่านทางภาษา ภาพตัวแทนเป็นสิ่งเชื่อมโยงมโนทัศน์กับภาษาเข้าด้วยกันเพื่อใช้อ้างอิงถึงโลกแห่งความจริงหรือแม้แต่โลกจินตนาการในการให้ความหมายของภาพตัวแทนนั้น ซึ่ง Representation เป็นการพยายามเชื่อมโยงความคิด (concept) กับระบบสัญลักษณ์เข้าด้วยกัน หรือเป็นการนำเสนอแนวคิดผ่านสัญลักษณ์เอง ฮอลล์พิจารณาว่า ระบบการนำเสนอภาพตัวแทนนั้นเกิดขึ้นสองระดับด้วยกัน คือ 1. ในระดับภาพของการนำเสนอภาพแทนในใจ (mental Representation) เป็นการพยายามตีความจริงรอบตัวของมนุษย์ ซึ่งเป็นกระบวนการกลั่นกรองสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัวให้เป็นความรู้หรือความคิดหนึ่งๆที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ และ 2. ในระดับการนำเสนอภาพแทนภายนอกเป็นการสื่อความคิดความรู้ให้ผู้อื่นรับรู้โดยผ่านระบบสัญลักษณ์ใดสัญลักษณ์หนึ่ง เช่น ระบบภาษา ดังนั้น การนำเสนอภาพตัวแทนจึงมีกระบวนการที่ผ่านการกลั่นกรองและจัดการความรู้ความคิดแล้ว

ส่วน นพพร ประชากุล (2552 : 415) อธิบายว่า การนำเสนอภาพตัวแทนเป็นการเลือกเอาคุณลักษณะบางอย่างมาขั้บเน้นให้เด่นชัดกว่าลักษณะอื่นๆ แล้วนำเสนอออกมาประหนึ่งว่าเป็นตัวแทนของทั้งหมด ตัวอย่างเช่น มนุษย์คนหนึ่งอาจจะมีทั้งข้อดีและข้อเสีย แต่การนำเสนอภาพตัวแทนมนุษย์คนดังกล่าวอาจจะเลือกเฉพาะด้านดีมานำเสนอให้เป็นวีรบุรุษ หรืออาจจะเลือกเฉพาะด้านที่ไม่ดีมานำเสนอให้เป็นผู้ร้ายก็ได้ หรือการรณรงค์ท้องเที่ยวตลาดโบราณแนวตลาดร้อยปี อาจจะเลือกเน้นประชาสัมพันธ์เฉพาะสิ่งที่มีคุณลักษณะแบบโบราณ เช่น ของเล่น อาหารการกินและการแต่งกายของคนในตลาดที่ทันสมัยไปแล้วทั้งๆ ที่จริงๆ แล้วในตลาดนั้นอาจจะมีสินค้าและผู้คนที่ทันสมัยตามปกติรวมอยู่ด้วยก็ได้ ซึ่งถ้านำแนวคิดเรื่องภาพแทนมาพิจารณาเรื่องสั้นชนบทไทยจะพบว่าการนำเสนอภาพแทนความเป็นชนบทที่หลากหลายดังแผนผังภาพแทนว่าด้วยชนบทไทยในเรื่องสั้นยุคพัฒนา พ.ศ.2493- 2519 ดังนี้

แผนภาพที่ 1 ภาพแทนว่าด้วยชนบทไทยในเรื่องสันยุคพัฒนา พ.ศ.2493-2519

จากแผนผังดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเรื่องสันชนบทไทย ช่วงปี พ.ศ.2493-2519 ปรากฏภาพแทนที่น่าสนใจหลายด้านทั้งความแห้งแล้ง ความยากจน ความโง่ไร้การศึกษาของชาวชนบท การเสื่อมถอยของสถาบันในชุมชนภายใต้เศรษฐกิจทุนนิยมซึ่งยังส่งผลต่ออาชีพของชาวชนบท และจากนโยบายการพัฒนาชาติก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในชนบททำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในพื้นที่ ซึ่งภาพแทนชนบทที่กล่าวมานั้นมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

ชนบท : ความแห้งแล้งกันดารและความยากจนในเรื่องสันยุคพัฒนา พ.ศ.2493-2519

การนำเสนอภาพของความแห้งแล้งกันดารและความแร้นแค้นในชนบทเป็นอีกเนื้อหาหนึ่งที่ถูกนำเสนอในเรื่องสันชนบท ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเหมารวมพื้นที่ความเป็นชนบททั้งที่ในชนบทบางพื้นที่มีภูมิประเทศเป็นที่ลุ่มใกล้แหล่งน้ำหรือมีแม่น้ำไหลผ่าน พื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ก็มีไม่น้อยในชนบท หรือความแห้งแล้งไม่ได้เกิดตลอดทั้งปีเพียงแต่เกิดในหน้าแล้งหรือปีที่ฝนแล้ง แต่ความกันดารของพื้นที่ชนบทที่ห่างไกลจากเมืองใหญ่ก็ยังยากในการเดินทางเข้าถึงอยู่ ด้วยเหตุนี้ก่อให้เกิดคำถามว่าทำไม

เรื่องสั้นชนบทจึงเต็มไปด้วยพื้นที่ของความแห้งแล้งกันดาร ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า “พื้นที่ของความอุดมสมบูรณ์ไม่ใช่พื้นที่ของปัญหา แต่พื้นที่ของความแห้งแล้งเต็มไปด้วยความหลากหลายของปัญหา เพื่อต้องการนำเสนอกับรัฐและชนชั้นนำของประเทศ เพื่อนำไปสู่การจัดปัญหาต่าง ๆ ให้หมดไปจากพื้นที่ของความแห้งแล้ง” ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอความแห้งแล้งในเรื่องสั้นชนบท เช่น แล้งเข็ญ, หน้าแล้ง, สิ่งที่หลงเหลือ, คนโซ, และฟ้าโปรด เป็นต้น ดังตัวอย่างในเรื่อง “แล้งเข็ญ” ที่นำเสนอภาพของความแห้งแล้งอดอยาก แม้แต่กบเขียดก็เป็นสิ่งที่หายากเมื่อเกิดความแห้งแล้ง ดังข้อความ

“จนตะวันบ่ยลลงไปมากโซ ผาจึงได้กบตัวหนึ่ง ถึงแม้มันจะผอมโซไปหน่อย แต่เนื้อของมันก็มีมากกว่าเนื้อเขียดมากนัก คำนีผาจะกินเนื้อกบให้สมอยากเลยทีเดียว มันจะแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งให้เมียตำน้ำพริกปลาร้า โขลกพริกลงไปแะๆเผ็ดๆ นั้นเป็นเหมือนส่วนกลาง อีกส่วนหนึ่งมันจะปิ้งกิน จิ้มกับพริกเกลือ เนื้อมันคงหอม ส่วนนี้เป็นเหมือนของมันโดยเฉพาะและมันคนเดียวที่มีสิทธิ์จะฉีกแบ่งให้เมียหรือลูก”

จากตัวอย่างจะเห็นได้การที่แบ่งกบเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งทำน้ำพริกส่วนหนึ่งปิ้งนั้นเป็นการแบ่งและจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เพียงพอต่อการบริโภค และอีกตัวอย่างในเรื่อง “สิ่งที่หลงเหลือ” ที่นำเสนอความแห้งแล้งผ่านเนื้อหาและตัวละคร ทั้งที่เป็นการมองจากคนเมืองหลวงและคนในพื้นที่ความแห้งแล้ง ซึ่งมีการเปรียบเทียบความเป็นเมืองกับชนบท ที่สังคมเมืองหลวงเต็มไปด้วยความฟุ้งเฟ้อและความฟุ่มเฟือย ดังตัวอย่าง

“ฉันเคยถามถึงลูกชายคนโตที่ทำงานอยู่ในกรุงเทพมหานคร เจียบหายไปไหนแล้ว แกเล่าให้ฟังถึงลูกชายคนโตที่เกือบจะทอดทิ้งแกให้ตกกระกำลำบาก ทั้งที่ก่อนเข้าทำงานเมืองหลวงเป็นหลักแหล่งอย่างทุกวันนี้ แกต้องขายที่นาที่มีอยู่จนเกือบหมด แต่เพราะมันลืมหิวเหมือนวัวลืมหิน เป็นทาสความฟุ่มเฟือย ในกรุงเทพมหานคร นานสักหนจะมีใจนำของมาฝากและพอมองออกถึงความรู้สึกของมัน”

ในขณะที่ชนบทต้องใช้ชีวิตตามมีตามเกิด ชีวิตขึ้นอยู่กับธรรมชาติเป็นตัวกำหนดว่าจะอดอยากหรือ อิ่มท้อง ชาวชนบทต้องพึ่งพาพระบวบความเชื่อพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ โดยการทำพิธีกรรมแห่นางแมวเพื่อขอฝนจากแถนบนฟ้า ภาพของความแห้งแล้งถูกนำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์สู่สายตาคนนอกพื้นที่ ดังตัวอย่าง

“...อดไม่ได้ที่จะต้องแวะอ่านหนังสือพิมพ์ที่บ้านกำนันทุกวัน วันนี้ก็เช่นกัน ฉันเดินเร่ไปที่แผงหนังสือพิมพ์หน้าบ้านกำนัน และสิ่งแรกที่ฉันเห็นคือ ตัวอักษรพาดหัวตัวโตข้อความสั้นๆว่า ชาวอีสานอดอยากถึงต้มใบไม้กินกัน”

การสร้างพื้นที่ความแห้งแล้งและการอดอยากที่เกิดขึ้นในพื้นที่และเป็นจริงในการรับรู้ของคนนอกซึ่งอาจจะดูเหมือนเกินจริงไปบ้างที่ต้องต้มใบไม้กิน แต่ภาพตัวแทนความแห้งแล้งนี้แสดงให้เห็น

เห็นถึงความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงระหว่างเมืองหลวงกันชนบท ที่เมืองหลวงเต็มไปด้วยความฟุ่มเฟือยขณะชนบทเต็มไปด้วยความแห้งแล้งกันดารและแร้นแค้น แสดงให้เห็นถึงระยะห่าง ช่องว่างทางสังคมอย่างเห็นได้ชัด

ภาพแทนความอยากจนไม่ได้จำกัดแค่พื้นที่ชนบทในภาคใดภาคหนึ่งแต่ความอยากจนเกิดกับพื้นที่ชนในทุภาค ด้วยปัญหาที่คล้ายกัน คือเมื่อระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเข้ามาพร้อมกับการพัฒนาการเอารัด เอาเปรียบจากนายทุน รวมทั้งเจ้าหน้าที่รัฐ ส่งผลกระทบต่อกันจนทำให้เกิดรากฐานของการผลิตสู่ระบบทุนนิยม เกิดช่องว่างของรายได้ของประชากรในประเทศ ดังตัวอย่างเรื่อง “คนบนต้นไม้” นำเสนอเรื่องราวชีวิตภายใต้ระบบทุนนิยมที่ทุกคนต่างต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดแม้จะเป็ดเปียน เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นก็ตาม ดังที่ ในเรื่อง ตัวละคร “เขา” ต้องทำงานเสี่ยงตายด้วยการปีนต้นไม้เก็บลูกนกสาธิตาขายเพราะได้ราคาดี เพื่อหาเงินเลี้ยงชีพ ซึ่งเขาคาดการณ์ว่าปีนี้ได้น่าจะได้น้ำน้อยเพราะความแห้งแล้งทำให้ไม่มีข้าวขายไม่มีรายได้อื่นจำต้องจับลูกนกสาธิตาและในขณะเดียวกันเขาก็กำลังเป็ดเปียนชีวิตนกสาธิตาเช่นกัน การเก็บลูกนกสาธิตาขายก็ไม่ต่างจากการขายชีวิตให้กับเศรษฐกิจทุนนิยม ที่อำนาจเงินและทุนเป็นใหญ่

ชนบท : ความโง่ไร้การศึกษาในเรื่องสั้นยุคพัฒนา พ.ศ.2493-2519

ภาพแทนความโง่หรือไร้การศึกษาเป็นการช่วงชิงความหมายระหว่างชุดความรู้ภายใต้ระบบการศึกษาสมัยใหม่กับชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาพแทนความโง่มักจะเป็นการนิยามจากชาวเมืองหลวง และชนชั้นที่เข้าถึงการศึกษาสมัยใหม่ รวมทั้งชนชั้นผู้ปกครองประเทศ ความโง่จึงถูกให้นิยามถึงการไม่รู้หนังสือ การไม่เคยผ่านระบบการศึกษา ความโง่ภายใต้พื้นที่คนเมือง ซึ่งขับเป็ดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านต่างๆ ไม่ให้อยู่ในพื้นที่ของความรู้ กลายเป็นความโง่ของชาวบ้าน ดังตัวอย่างเช่นในเรื่องหมอเถื่อน คนหมู คนพันธุ์ ที่ทำให้ภาพของชาวชนบทกลายเป็นคนโง่ ซื่อ เซอ ไม่ทันวิทยาการและการพัฒนาสมัยใหม่ ดังในเรื่องหมอเถื่อน ที่ตาสาไม่รู้จักแม้กระทั่งเซลล์แมนขายยาว่าคืออาชีพใดและไม่รู้จักว่ามีหมอรักษาสัตว์ ดังข้อความที่ว่า

“...พวกเด็กๆ พูดกันว่าเขาเป็นหมอเถื่อน แต่แกไม่รู้อย่างแน่นอนว่า ‘หมอเถื่อน’ หมอเถื่อนนั้นเป็นหมอประเภทไหน เพราะบ้านเมืองทุกวันนี้เต็มไปด้วยสิ่งแปลกๆ มากเหลือเกิน เดือนก่อนก็ครั้งหนึ่งแล้ว ขณะที่ควายกำลังจะตายห่า่วนวาย ผู้ใหญ่บ้านนำหมอมานจากในเมืองสองคน แกจึงมีความรู้เพิ่มเติมขึ้นมาอีกนิดหนึ่งว่า เดี๋ยวนี้เขามีถึงหมอวัว หมอควาย หมอหมู หมอหมากันแล้ว”

ถ้าพิจารณาเชิงสัญลักษณ์แล้วจากตัวอย่างแล้วตาสาหรือความสูงอายุนั้นเป็นตัวแทนของความล้าสมัย ขณะที่เซลล์แมนเป็นตัวแทนของความเป็นสมัยใหม่และวิทยาการสมัยใหม่ ผู้ใหญ่บ้านเป็น

ตัวแทนของรัฐหรือตัวกลางในการส่งวิทยากรสมัยใหม่หรือความรู้สู่ชนบท นอกจากนี้ในเรื่องคนพันธุ์ยังเสนอถึงความโง่หรือด้อยความรู้ของแม่เฒ่าที่เข้าใจผิดว่ารัฐบาลส่งฝรั่งชาวอเมริกันมาทำพันธุ์หรือเป็นพ่อพันธุ์ให้หญิงไทย ดังข้อความ

“อ้ายหุ่่นไ่ล่นกนััน เขาส่งมาทำอะไรเล่า?” “อ้อม” สามีนางนอนหายใจลึก

“เขาส่งมาทำพันธุ์เหมือนกับวัวไข่มุ?” นางถามต่อเจียบงันไปคู่หนึ่ง

“เออ ไข่มุ – ไข่มุแน่แล้ว ว่าแล้วเทียว เจ้าคนไทยคนนั้นจึงพูดสัปดนคำเดียวอยู่ได้ตั้งก่อนวัน”

“แล้วนี่เขาส่งมาอำเภอรอด้วยหรือ?” “ท่าจะยัง เดี๋ยวนี้เขาเพิ่งส่งมาสำหรับผู้หญิงในกรุงเทพมหานคร” เสียงตอบด้วยความกระหยิ่มใจ

จากบทสนทนาของตาเฒ่ากับแม่เฒ่าจะเห็นได้ว่ารัฐเป็นผู้นำการพัฒนามาสู่ชนบทเป็นส่งต่อความรู้และวิทยากรสมัยใหม่ ซึ่งวิทยากรสมัยจะเริ่มจากกรุงเทพมหานคร ก่อน ดังเช่นข้อความที่ว่า “ท่าจะยัง เดี๋ยวนี้เขาเพิ่งส่งมาสำหรับผู้หญิงในกรุงเทพมหานคร” นอกจากนี้ยังจะเห็นได้ว่ากรุงเทพมหานคร เป็นต้นทางแรกที่มีโอกาสได้รับการพัฒนา รวมทั้งความรู้และวิทยากรสมัยใหม่เสมอ หรือถ้าตีความว่า “การทำพันธุ์โดยคนฝรั่ง” เป็นการส่งและสืบทอดทางพันธุกรรม พันธุกรรมที่สืบทอดจากคนฝรั่งก็คือระบบคิดแบบอเมริกันหรือระบบคิดแบบทุนนิยมนั่นเอง ด้วยเหตุนี้การที่จะขจัดความโง่จากชนบทจำต้องนำความรู้จากต่างชาติหรือระบบความคิดแบบอเมริกาและระบบการศึกษาสมัยใหม่ แทนชุดความรู้เดิมของชาวชนบทที่ใช้ในการดำรงชีวิตตั้งแต่บรรพบุรุษให้กลายเป็นแค่ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือชาวชนบท

ชนบท : ความขัดแย้งในเรื่องสันยุคพัฒนา พ.ศ.2493–2519

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ถูกนำเสนอในเรื่องสันชนบทความขัดแย้งต่าง ๆ ถูกสร้างให้เป็นปมปัญหาเพื่อเรียกร้องการแก้ไข ซึ่งความขัดแย้งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงใหม่ที่เข้ามาในสังคมชนบททำให้วิถีชีวิตเดิมได้รับผลกระทบหรือเปลี่ยนการดำเนินชีวิตแบบเดิมในชนบท ก่อนเป็นความขัดแย้งขึ้น ทั้งความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐ ความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการอาชีพกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ความขัดแย้งระหว่างคนกับธรรมชาติ ความขัดแย้งระหว่างชนบทกับการพัฒนา ดังเช่น

“ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐ” เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากการเอารัด เอาเปรียบของเจ้าหน้าที่รัฐ ชาวบ้านเกรงกลัวในอำนาจรัฐ สิทธิของการเรียกร้องหรือร้องเรียนยังไม่ปรากฏเป็นรูปธรรม ในเรื่องสันชนบทชาวบ้านยังต้องยอมจำนนต่ออำนาจรัฐและเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งอาจเป็นเพราะชาวบ้านยังขาดความรู้เรื่องสิทธิ และขอบเขตที่ตนสามารถกระทำได้ ดังปรากฏในเรื่องสันเรื่อง ทากชีวิต, คนบนต้นไม้, บุญทั้ง, ภาระหน้าที่และเชียดชาคำ เป็นต้น ดังตัวอย่างเรื่อง “ทากชีวิต” ที่บ้านเย็นกำลังจะตายเพราะถูกงูกัด แต่กลับได้รับการปฏิเสธการรักษาจากบุรุษพยาบาลเพราะ

เซรุ่มหลวงหมดเหลือแต่เซรุ่มส่วนตัวซึ่งถ้าจะรักษาต้องจ่าย 500 บาท พร้อมยื่นข้อเสนอสัญญาเงินกู้ต่อลุงพัน เป็นการต่อรองระหว่างชีวิตลูกสาวกับการเป็นหนี้ 500 บาท ลุงพันจำต้องประทับนิ้วมือไว้เป็นหลักฐานสัญญาเงินกู้ ดังข้อความ

“...หัวแม่มืออันสั้นรัวตะกပ်แผ่นกระดาศ ลุงพันถอนหายใจเฮือกใหญ่

จ้องมองบุรุษพยาบาลอย่างกินเลือดกินเนื้อ พิมพ์เบาๆในลำคอ แล้วหันมองข้าพเจ้า ข้าพเจ้าตั้งใจพยักหน้าซ้ำๆ ลุงพันจ้องดูใบหน้าอันซีดแห้งของบานเย็นอีกครั้งแต่บานเย็นสะดุ้งเฮือกสุดท้ายอยู่ในวงแขนของข้าพเจ้า ขณะที่ลุงพันกดหัวแม่มือลงบนแผ่นกระดาศ...”

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการที่บุรุษพยาบาลยื่นข้อเสนอโดยมีชีวิตเป็นเดิมพันซึ่งลุงพันจำต้องจำยอมการจำยอมของลุงพันจึงเปรียบเสมือนการยินยอมต่อการใช้อำนาจที่ไม่ถูกต้องของบุคคลของรัฐอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้หรืออาจกล่าวได้ว่าคนของรัฐมีอำนาจกุมชะตาชีวิตของชาวชนบทอีกตัวอย่างในเรื่อง คนบนต้นไม้ ที่หมอฉิดควายประจำตำบลมีหน้าที่ตรวจหมูก่อนนำไปฆ่า ซึ่งชาวบ้านต้องให้เนื้อหมูและเครื่องใน 4 พวง ทุกวัน โดยให้เหตุผลว่าจะเพื่อนำไปตรวจที่บ้าน แต่เมียกลับนำไปทำหมูสะเต๊ะขายทุกวัน ส่วนในเรื่อง เขียนดาคำ ก็เสนอภาพความจำยอมและความกลัวต่ออำนาจรัฐ ทั้งที่ลูกถูกงูเห่ากัดกำลังจะตายแต่ต้องไปอำเภอรอบเพื่อรับเงินที่ทางการจ่ายให้กับผู้ที่มีลูกหาคืนขึ้นไป

“ความขัดแย้งระหว่างการประกอบอาชีพกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยม” เมื่อระบบทุนนิยมเริ่มเข้าสู่ชนบททำให้การประกอบอาชีพของชาวชนบทถูกมูลค่าทางเศรษฐกิจเข้ามาควบคุมการผลิตเป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายแลกกับเงิน เงินกลายเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างการประกอบอาชีพภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งออกมาในรูปแบบ การเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน เมื่อเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้าสู่ชนบทการปรับตัวของชาวบ้านตามระบบเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ยังรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ถึงอำนาจทุน กฎหมายรัฐ เพราะชาวบ้านยังใช้กฎหมายศีลธรรม และเพื่อนมนุษย์ ที่ต่างพึ่งพาช่วยเหลือยามเดือนร้อน แต่เมื่อทุนนิยมเริ่มเข้าสู่ชนบทนายทุนใช้อำนาจของกฎหมาย คิดและเก็บดอกเบี้ยหรือยึดที่ทำกินจากชาวบ้านอย่างไม่เป็นธรรม ขณะที่กฎหมายก็เอื้อประโยชน์ให้กับนายทุน ดังที่ปรากฏในเรื่องสั้นเรื่องหน้าแล้ง, นาน้ำฟ้า, ชาวไร่เปีย, ชาวนาและนายห้าง, และอีกไม่นานเธอก็รู้ เรื่องสั้นที่กล่าวมาต่างเสนอการเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนดังตัวอย่างเรื่อง “นาน้ำฟ้า” ที่บุญผางไปกู้เงินกับคุณสำเร็จผู้หนายความในเมืองใหญ่ ผู้ที่มีทรัพย์และที่ดินจำนวนมากซึ่งเป็นผลจากการปล่อยเงินกู้และยึดที่ดินของชาวบ้านหากไม่มีเงินดอกและเงินต้นจ่ายโดยอาศัยความรู้วิชากฎหมายเป็นเครื่องมือเอารัดเอาเปรียบชาวบ้าน สิ่งที่บุญผางและเพื่อนบ้านตอบโต้คุณสำเร็จคือการเตรียมปืนไว้รอหากคุณสำเร็จจะมายึดที่นา ซึ่งถือว่าเป็นการต่อรองราคาหนี้สินด้วยชีวิตของบุญผางและคุณสำเร็จ ดังบทสนทนาของบุญผางกับลูกชาย

“...‘พ่อ’ว่าไง แม่บอกว่าเขาจะมาเอาแต่เช้า ๆ’ บุญผางหันหน้ามาตอบลูกชาย อย่างช้า ๆ ตอบเนิบ ๆ ว่า ‘ก็ไม่ว่าไร ข้าเตรียมไว้ให้เขาแล้ว อ้ายมีอ้ายสุกมันก็เตรียมไว้แล้วเหมือนกัน ไม่รู้ว่ามันจะไปเอาของใครก่อน มันคงคุ้มกันหรือ ปีนลูกของของปู่เือง ยังคงใช้การได้อยู่ ข้าหามาเรียบร้อยแล้วแล้วลูกของเบอร์เจ็ด เตียวนี้มันแพงบรรลี่ย ตั้ง 14 บาท พวกแกก็เหมือนกัน ต้องเตรียมไว้ให้มันบ้าง เตรียมไว้กันทั้งหมู่บ้าน นั้นแหละ มันคงจะมาเอากันอีก พวกนี้มันสูญพันธุ์ยาก แต่ถ้าพวกเราหาของ อย่างนี้ให้มันเรื่อย ๆ มันก็คงหมดพันธุ์เร็วขึ้น มันคงคุ้มกันอยู่หรือค่าแบ่งเงิน 14 บาทกับ นาน้ำฟ้าของแก’...”

สิ่งที่ต้องพิจารณาจากตัวอย่างคือข้อความที่ว่า “คนพวกนี้สูญพันธุ์ยาก” จะเห็นได้ว่าบุญผางได้แบ่งแยกกลุ่มระหว่างชาวบนบทและนายทุนอย่างเห็นได้ชัด และคนพวกนี้คือชนชั้นนายทุนที่มีมากในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ชาวบ้านต้องเตรียมการรับถึงแม้การแก้ปัญหาของบุญผางจะเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งบุญผางก็รู้ดีแต่จำต้องรักษา “นาน้ำฟ้า” ไว้ให้กับลูกเมียเพื่อทำกินต่อไปและอีกตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่อง ชาวไร่เบี้ย ที่เศรษฐกิจ ผู้ใจบุญสุนทานให้ลุงมีกั๊ยมเงิน 500 ไปรักษาครอบครัวที่ล้มป่วย และให้ยืมต่อไปอีกในฤดูกาลเก็บเกี่ยวต่อมาเพื่อบุกเบิกไร้เพิ่มเติม แต่พืชผลไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ลุงมีจึงต้องเสียที่ดินให้เศรษฐกิจผู้มักทำบุญทำทาน ซึ่งจะเห็นได้ว่าภายใต้เศรษฐกิจทุนนิยมทุนเป็นเครื่องชี้วัดความดี เงินที่เศรษฐกิจนำไปทำบุญล้วนมาจากเงินดอกของการปล่อยกู้ ดังคำพูดลุงมีว่า “ดูเอาเถิด พระท่านก็ไม่ว่าไร นั้นเงินข้า เศรษฐีบุญมันเอามาจ้างขึ้นสวรรค์” จากข้อความการขึ้นสวรรค์ก็ยังตกอยู่ภายใต้ระบบคิดแบบทุนนิยมที่มีนายทุนเป็นใหญ่

นอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมยังส่งผลต่อการประกอบอาชีพที่ลุ่มเสี่ยงผิดกฎหมาย เช่นในเรื่องสั้นเรื่อง “ฟ้าเปลี่ยนสีที่ของดือท” ที่ชาวประมงต้องเสี่ยงทำการประมงในเขตน่านน้ำของประเทศเวียดนาม บริเวณชายฝั่งแหลมญวนและบางส่วนของทะเลจีนใต้ ทำให้พวกเขาถูกยามฝั่งจับด้วยข้อหารุกล้ำอธิปไตยเหนือน่านน้ำเวียดนามได้ และถูกกักตัวที่ค่ายทหารถึง 11 วัน เพื่อรอการไต่ถอนด้วยเงินก้อนใหญ่ ก่อนการหลบหนี ดังข้อความ

“... ท่ามกลางเสียงปืนที่กราดเกรี้ยวอยู่ตลอดเวลาเพียงคืนเรื่อลำนันทั้ง 3 ลำ ก็ลอบถอนสมอและใช้ฉีจักรวิ่งออกจากฝั่งเวียดนามอย่างเต็มที่ ทั้งเรือยามฝั่งที่ห้อยอยู่ท้ายเรือเรากับทหารประจำเรือซึ่งกำลังหลบหนีให้ลอยตามคลื่นลม ข้าพเจ้าถือท้ายนำหน้า วิ่งตัดอ่าวไทยมุ่งสู่สงขลา โดยอาศัยเข็มทิศที่เฒ่าแก่ แอบนำติดตัวมา นี่เป็นเกมพนันที่เราทุ่มเดิมพันจนหมดตัวด้วยชีวิตเราทุกคน...”

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการทำการประมงภายใต้ระบบทุนนิยมนั้นชาวประมงจำต้องหาปลาให้ได้จำนวนมากๆ ถึงแม้ต้องลักลอบจับปลานอกน่านน้ำไทยทั้งที่รู้ว่าอาจถูกจับกุมได้ทุกเมื่อ และ

เมื่อถูกจับกุมสิ่งที่จะต้องจ่ายคือค่าปรับเป็นเงินก้อนใหญ่ แต่เฒ่าแก่เจ้าของเรือลำใหญ่แก่งมาขอเจรจาเพื่อลักลอบพาลูกน้องขึ้นเรือหนีกลับบ้านถึงจะเป็นการเดิมพันด้วยชีวิตของพวกเขาก็ตาม ซึ่งจะเห็นได้ว่าค่าของเงิน นั้นมีค่ามากกว่าชีวิตของคน ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เงินคือพระเจ้า**“ความขัดแย้งระหว่างคนกับธรรมชาติ”**ชาวชนบทต่างใช้ชีวิตพึ่งพิงกับธรรมชาติ ฟ้าฝนเป็นตัวกำหนดชะตากรรมชีวิต ภัยแล้ง ภัยน้ำท่วม เป็นความขัดแย้งที่ชาวชนบทไม่สามารถต่อรองหรือเรียกร้องได้สิ่งที่ทำได้คือยอมรับชะตากรรมและรอการพัฒนา การจัดสรรทรัพยากรน้ำเพื่อขจัดความขัดแย้งที่เกิดจากธรรมชาติให้น้อยลง ในรวมเรื่องสั้นชนบทมีการเสนอภาพของภัยจากความแห้งแล้ง เช่นในเรื่อง แล้ง เชื้อญู, หน้าแล้ง, สิ่งที่หลงเหลือ, คนโซ, และฟ้าโปรด ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตชาวชนบททั้งด้านผลกระทบด้านการเกษตร วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ปากท้องและของกิน นอกจากภัยแล้ง ภัยจากน้ำท่วมก็สร้างความเสียหายต่อผลผลิตทางการเกษตรจำนวนมาก ดังที่ปรากฏในเรื่องสั้น เบื่อ ที่ชาวนาต้องประสบปัญหาภัยน้ำท่วมนาข้าวจนได้รับความเสียหาย สิ่งที่ชาวบ้านทำได้คือการรอด้วยความหวังว่าน้ำจะลดลง ดังข้อความ

“...พรุ่งนี้น้ำจะลด เขายังหวังกันอยู่ คินนี่เขาจะนอนหลับไปในความหวัง และตื่นขึ้นเพื่อหวังกันต่อไป....ชาวบ้านจะเริ่มความหวังกันอีกว่า วันต่อไปน้ำจะต้องลด เขาก็ยังมีวันถัดไปให้หวังอีก”

การเสนอภาพภัยแล้ง น้ำท่วม เป็นการเสนอภาพปัญหาเพื่อรอการจัดการระบบน้ำและชลประทานของภาครัฐ ซึ่งแน่นอนปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นต้องการการพัฒนาอย่างเร่งด่วน การเรียกหาการพัฒนานี้เป็นความต้องการของชาวชนบทเพื่อขจัดปัญหาที่พบเจอซ้ำซาก ซึ่งการเข้ามาของการพัฒนามีทั้งผลดีและผลเสียซึ่งพื้นที่ชนบทเป็นพื้นที่ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเกิดการปะทะกันระหว่างวิถีชีวิตเดิมกับการพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่ **“ความขัดแย้งระหว่างชนบทกับการพัฒนา”** เมื่อการพัฒนาเริ่มเข้าสู่ชนบทย่อมส่งผลต่อความเป็นอยู่ดั้งเดิม ปรากฏชัดในเรื่อง “ภาระหน้าที่” ซึ่งเป็นการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการสร้างเขื่อน(เขื่อนอุบลรัตน์) ช่วงปี พ.ศ.2507-พ.ศ. 2509 ถึงผลกระทบจากการพัฒนาได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่น การเอี่ยวยาจากรัฐไม่ทั่วถึง ข้อกฎหมายข้อบังคับ กระทบการทำมาหากินของชาวบ้านจนชาวบ้านยอมทำผิดกฎหมายเพื่อความอยู่รอดของปากท้อง ดังตัวอย่างที่ คำและชาวบ้านสองคนไปขออนุญาตเล่นเรือขณะที่ทางการสั่งห้ามเล่นเรือเพราะจะส่งผลกระทบต่อการสร้างเขื่อน ดังข้อความสนทนา

....“ไม่ได้” “เอาละนายช่าง ถ้าผมจะเล่น” “ผมสั่งยามให้จับ”

“จับ!” คำทวนเสียงพูดด้วยน้ำเสียงเยาะนิตๆ

“ผมทำตามหน้าที่นะคำ” รำเพยระบายลมหายใจอย่างหนัก

“พวกผมก็ทำตามหน้าที่” คำชี้มือกราด “นายช่างอาจมีหน้าที่คอยจับ

พวกเราไปปรับ หรือไม่ก็เข้าตะรางนายช่างมีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่ง
ของเจ้านายเพื่อเงินเดือนของนายช่างเอง ผมก็มีหน้าที่เหมือนกัน หน้าที่
ต่อปากท้องของตัวเอง และการเล่นเรือก็คือหน้าที่อีกอย่างหนึ่งที่ไม่ทำให้
เราอดตาย ทุกคนก็มีหน้าที่กันทั้งนั้น”

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าคำ ก็ยังยืนยันหน้าที่ในการหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องขณะที่รำเพยก็
ยืนยันในหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐ หน้าที่ของคำและรำเพยจึงเป็นหน้าที่ที่ขัดแย้งกันอย่าง
รุนแรงแต่หาใช้ความขัดแย้งระหว่างบุคคลไม่ เพราะทั้งสองต่างตระหนักถึงหน้าที่ซึ่งกันและกัน ซึ่ง
ความขัดแย้งนี้เกิดจากการพัฒนาของภาครัฐที่กระทบต่อวิถีชีวิตเดิมของชาวบ้านโดยแสดงให้ถึงความ
ขัดแย้งที่ต่างคนต่างมีเหตุผลในการกระทำของตนทั้งรำเพยที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายและคำที่ปฏิบัติ
ตามกฎหมายของปากท้อง ซึ่งเหตุผลทั้งสองฝ่ายล้วนกระทบต่อความอยู่รอดของปากท้องด้วยกันทั้งนั้น

สถาบันในชุมชนชนบทภายใต้ระบบทุนนิยมในยุคพัฒนาชาติ

การพัฒนาประเทศสู่ความเป็นสมัยใหม่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมดูเหมือนจะเป็น
ปัญหาหลักที่ส่งผลต่อชนบท ดังที่ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา(2557) ได้กล่าวถึง การเป็นสมัยใหม่ของไทยว่า
การทบทวนแนวคิดในสังคมไทย ก่อน พ.ศ.2475 ชาวบ้านถูกถือว่าเป็นไพร่ และหลัง พ.ศ.2490 การ
เข้ามาของแนวคิด (Modernization) ชาวบ้านก็ถูกถือว่าเป็นผู้ล้าหลังเป็นเพียงทรัพยากรในระบบทุน
นิยมต้องถูกทำให้ทันสมัย ซึ่งจากแนวคิดนี้ การพัฒนาและระบบทุนนิยมได้นำค่านิยมใหม่มาสู่ชาว
ชนบท การทำงานเพื่อหาเงินหรือการที่ต้องทิ้งถิ่นฐานเพื่อหาเงิน ทำให้ความสัมพันธ์ทางครอบครัวลด
น้อยลง สถาบันครอบครัวของชาวชนบทจากที่เคยพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูล และให้ความสำคัญ
และความเคารพต่อผู้อาวุโส เริ่มเปลี่ยนไปเมื่อระบบทุนเขามาวัดคุณค่าของ ดังในเรื่องสั้นเรื่อง “หมอ
เถื่อน” ที่ ตาสา ต้องคอยกระแอมเพื่อช่วยลูกหลานเฝ้าควาย ทำหน้าที่แทนสุนัขเฝ้าบ้านเป็นการช่วย
ลูกหลานทำงานเล็กๆน้อยๆเพื่อให้ตัวเองมีคุณค่าอยู่บ้าง ดังตัวอย่าง

“...ชายแก่อาสาขึ้นว่า ‘ไม่เป็นไรลูกเอ๋ย หายแล้วหายไป ที่นี้พ่อ
จะทำหน้าที่แทนไอ้ฉนวนเอง’ เพียงเท่านั้นแกก็มีงานเพิ่มขึ้น ลูกชาย
กับลูกเขยช่วยปลุกเพิงเล็กๆ ให้แกหลังหนึ่งตรงประตูคอกควาย
ต่อแต่นั้นมาไม่ว่าจะเป็นดึกคืนก่อนคืน ชาวบ้านใกล้เรือนเคียงจะได้ยิน
เสียงชายแกะบันหมากและกระแอมเกือบตลอดทั้งคืน

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าจริยธรรมชุดใหม่ที่มาพร้อมการพัฒนาความเป็นสมัยใหม่ภายใต้
ระบบทุนนิยม ซึ่งลดทอนความเอื้ออาทรและความผูกพันทางสายเลือด ตาสาต้องทำงานเพื่อตัวเองจะ
ไม่รู้สึกรู้ค่าในสายตาของลูกหลาน นอกจากนี้ในเรื่องสั้นเรื่อง คนของทะเล ก็เป็นอีกเรื่องที่แสดงให้เห็น

เห็นถึงการเสื่อมถอยของสถาบันชุมชน ที่ต่างคนต่างตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากินจนขาดการเหลียวแลเพื่อนบ้านในชุมชน ดังในเรื่องที่ตาเฒ่ายาโก๊ะ ออกเรือหายไปไหนทะเล แต่ผู้คนกลับไม่สนใจและสงสัยถึงการหายตัวไปของ ตาเฒ่ายาโก๊ะ ดังตัวอย่าง

“อีกนานต่อมา ที่ร้านกาแฟยังมีคนพูดถึงเรือลำที่หายว่าเจ้าของคงผูกไม้แน่นน้ำจึงซัดหลุดลอยไป ตราบจนมีคนพบซากเรือแตกซึ่งเจ้าของจำได้ว่าเป็นเรือของตน เขาพูดถึงตาเฒ่ายาโก๊ะเหมือนกัน แต่ไม่มีใครสนใจมากนัก พอพ้นฤดูฝนทุกคนต้องยังกับการออกทะเลเพื่อความอยู่รอด”

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ชาวบ้านในชุมชนไม่ให้ความสำคัญถึงการหายตัวไปของตาเฒ่ายาโก๊ะว่าหายไปไหนเป็นตายร้ายดีอย่างไร เพราะมัวแต่ยุ่งและสนใจเรื่องปากท้องและความอยู่รอดของตัวเอง จนละเลยความสัมพันธ์ของเพื่อนบ้านในชุมชน ซึ่งจะเห็นได้ว่าชุมชนขาดการเหลียวแลคนแก่ชราปล่อยให้เผชิญชีวิตตามมีตามเกิด นอกจากความสัมพันธ์ของชุมชนจะลดน้อยลงแล้ว ยังปรากฏการเสื่อมศรัทธาในสถาบันศาสนาในสายตาของผู้คน ดังในเรื่องสั้นเรื่อง คนสีเหลือง ที่เสนอภาพการปฏิบัติตัวไม่เหมาะสมของพระภิกษุสงฆ์ การประกอบกิจของสงฆ์ในการออกงานต่างๆ เพื่อปัจจัยที่ชาวบ้านถวายเป็นทาน ทำให้ความศรัทธาในพระภิกษุสงฆ์ลดน้อยลง ดังตัวอย่าง

“...ผมมารู้อะไรเพิ่มเติมทีหลังว่าหลวงตามักต้องเดินทางไปเยี่ยมบ้านซึ่งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือเดือนละครึ่งเสมอเพื่อรวบรวมปัจจัยที่ได้รับจากการออกงานบ่อยๆ เอาไปส่งเสียทางบ้าน” และอีกตัวอย่าง

“มหาเริ่มคุยเรื่องของสีกา ผมเสื่อมความนิยมไปนิดหนึ่งในวินาทีนั้น..... ความกังวานเสียงของมหร่านาเกลียดยิ่งขึ้นในความรู้สึกของผมซ้ำทำท่าทางยิ่งดูน่ารังเกียจอีกด้วย ศรัทธาที่มีต่อท่านยังหลงเหลืออยู่บ้างตรงสีของผ้าเหลืองที่ทำให้ผมไม่กล้าท่านกลับไปเสีย...”

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการปฏิบัติตัวของพระสงฆ์ส่งผลต่อความศรัทธาของผู้คน พระสงฆ์เห็นการบวชเป็นการประกอบอาชีพอย่างหนึ่งเพื่อหาเงินจุนเจือครอบครัว การบวชของพระภิกษุเป็นการบวชตามประเพณีไม่ใช่การบวชจากแรงศรัทธาเลื่อมใสหรือการบวชเพื่อศึกษาธรรมะ นอกจากความเสื่อมศรัทธาต่อพระภิกษุแล้ว ในเรื่องสั้นชนบทยังเสนอภาพของการทำบุญเพื่อขึ้นสวรรค์ โดยการให้คุณค่าของเงินว่าทำบุญมากได้บุญมาก ทำบุญเหมือนซื้อตั๋วขึ้นสวรรค์ ดังในเรื่อง “ตั๋วเดินทาง” ที่โฆษกหนุ่มประกาศเชิญชวนทำบุญในงานกฐินว่า “ท่านทำบุญวันนี้เหมือนตีตั๋วไปสวรรค์” ดังนั้นบุญจึงเป็นสิ่งที่สามารถซื้อขายได้ภายใต้ระบบคิดแบบทุนนิยม แต่อย่างไรก็ดีเรื่องสั้นชนบทก็มีการเสนอภาพที่แสดงให้เห็นว่าชาวชนบทมีความรักความสามัคคีมีความศรัทธาเลื่อมใสในศาสนามีการบวชตาม

ประเพณี มีการร่วมทำบุญในงานบุญต่าง ๆ เช่นงานกฐิน ถึงแม้จะอยู่ภายใต้ระบบคิดแบบทุนนิยม แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการทำบุญและความศรัทธาในศาสนา

จากโครงสร้างการแสวงหาการคงอยู่ของสถาบันในชุมชนชนบทจะเห็นได้ว่าคนชนบทเป็นผู้ที่แสวงหาการคงอยู่ของสถาบันในชุมชนทั้งสถาบันครอบครัว ศาสนา และชุมชน ส่วนอุปสรรคที่ส่งผลให้สถาบันชุมชนเสื่อมถอยหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมใหม่คือการพัฒนาให้เป็นสมัยใหม่ภายใต้ระบบทุนนิยม การให้คุณค่าเงิน คุณค่าวัตถุมากกว่าจิตใจ แต่ก็มีปัจจัยเกื้อหนุนที่ทำให้สถาบันชุมชนยังคงอยู่ คือ รากเหง้าของชุมชน วัฒนธรรมประเพณี ความรักความผูกพันในครอบครัว ความรักความสามัคคีในชุมชน ซึ่งจากภาพแทนที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าการนำเสนอภาพของการเสื่อมของสถาบันชุมชนแต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการเรียกขานให้ผู้คนในท้องถิ่นชนบทให้ความใส่ใจต่อสถาบันในชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งในท้องถิ่นในยุคของการพัฒนาภายใต้ระบบทุนนิยม

การเผยตัวตนชนบทในเรื่องสั้น : ความพยายามในการลดช่องว่างของความไม่เท่าเทียมในสังคม

ความเหลื่อมล้ำทางสังคมในด้านต่างๆ เป็นเนื้อหาหนึ่งที่ถูกนำเสนอในเรื่องสั้นชนบทไทย การเผยตัวตนชนบทในเรื่องสั้นเป็น ความพยายามในการลดช่องว่างความไม่เท่าเทียมในสังคม เรื่องสั้นชนบทเสนอภาพชนบทในมุมที่หลากหลาย เพื่อเรียกร้องและเรียกร้องถึงการเป็นประชากรส่วนหนึ่งของประเทศที่ควรได้รับสิทธิต่างๆ เหมือนกับคนเมือง ดังที่ ฌาคส์ ร็องซีแยร์ (อ้างจาก ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2553:8 6) กล่าวถึงการเมืองของวรรณกรรมว่า คือ การเชื่อมโยงวรรณกรรมกับประชาธิปไตย วรรณกรรมเป็นงานเขียนที่สื่อสารกับกลุ่มคนที่ไม่ควรอ่านแต่กลับได้อ่านเพราะอ่านหนังสือออก ไม่แตกต่างจากการเมืองที่ ส่วนที่ ‘ถูกนับ’ เพื่อที่จะ ‘ไม่นับรวม’ ให้เป็นส่วน กลับต้องการเข้ามามีส่วน และไม่แตกต่างไปจากระบบประชาธิปไตยที่เป็นการปกครองของคนธรรมดาที่ไม่มีบทบาทหน้าที่ในการปกครอง แต่กลับเข้ามาปกครอง คนที่ไม่มีสิทธิพูดได้พูด และคนที่ ‘ไม่มีส่วน’ ได้เข้ามา ‘มีส่วน’ อันจะนำไปสู่การจัดระบบการแบ่งแยกการรับรู้ใหม่ ซึ่งนี่ก็เป็นอีกประการหนึ่งที่ไม่สามารถละเลยได้ในเรื่องสั้นชนบทที่พยายามขีดเส้นของการแบ่งแยกทางสังคมใหม่ ลดช่องว่างของความไม่เท่าเทียมผ่านตัวบทเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น สัมป่อยดอกเหลือง, ทากชีวิต, มิติที่สี่ของบาป ครูประจำบาล, ไปเรื่อยไร, ความตั้งใจ, เขียดขาคำ และกระดานไฟ เป็นต้น ซึ่งพยายามลากเส้นแบ่งทางการเข้ามามีสิทธิมีเสียงในประเทศ การเข้าถึงการบริการของรัฐทั้งการศึกษา การแพทย์สาธารณสุข และการรักษา โดยเสนอผ่านเนื้อหาในเรื่องสั้นที่แสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียม ดังตัวอย่างเรื่องสั้นเรื่อง สัมป่อยดอกเหลือง ที่แสดงให้เห็นถึงการที่ไม่มีสิทธิเสียงต่างๆ หรือประชาชนเป็นเพียงผู้ปฏิบัติ

ตามนโยบายรัฐ ดังที่กำนันพัน นำเรื่องที่ประชุมจากอำเภอมาแจ้งกับชาวบ้านดอนตัน ถึงการ‘ปั้นแผ่นดิน’ของคณะราษฎร ซึ่งชาวบ้านต่างไม่มีความหมายดังข้อความ “โอ้ฟ้า...เมื่อแผ่นดินพลิกจะไปอยู่ไหน” ซึ่งเป็นคำซื้อๆของชาวชนบทแต่อีกด้านก็เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เข้าใจทางการเมืองและการถูกจำกัดพื้นที่ของความรู้ความเข้าใจให้ชาวบ้านเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามชนชั้นผู้นำเท่านั้น และอีกข้อความ“การพลิกแผ่นดินของพระมหานครเสร็จสิ้นถึง 7 เดือน กำนันพันบ้านดอนตันคงห่วยลึบ เพิ่งรู้ข่าวจากอำเภอ ประชาธิปไตยสองสามปีแรกก็ไม่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตพื้นบ้านแต่อย่างไรเลย โรงเรียนที่มีอยู่ที่อำเภอ 1 โรงเรียนก่อนสมัยเปลี่ยนแปลงอย่างไร หลังสมัยเปลี่ยนแปลงก็อย่างนั้น” ประชาธิปไตยเป็นเรื่องของพระมหานครการเปลี่ยนแปลงไม่เกิดการพัฒนา โอกาสทางการศึกษาอย่างน้อย หรือการพัฒนาจากทางหลวงที่เกณฑ์ชาวบ้านตัดถนนตลอดทั้งหน้าแล้งก็ไม่เกิดจากความต้องการของชาวบ้านเพราะชาวบ้านยังใช้ทางเกวียนสายเดิม การตัดถนนเป็นเพียงการตัดเพื่อส่งการพัฒนาและระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเข้าสู่ชนบท ชาวบ้านยังคงใช้วิธีการทางการแพทย์แบบเดิม ดังที่ ปู่จ้อนซึ่งเป็นหมอยาสมุนไพร เปรียบได้เหมือนเทวดาของชาวบ้านแต่ก็มีโรคที่รักษาไม่ได้คือโรคนี้ซึ่งเป็นโรคที่คร่าชีวิตชาวชนบท การไม่เข้าถึงการแพทย์สมัยใหม่ของชาวชนบทต้องใช้วิถีเดิมในการรักษาและต้องช่วยเหลือตัวเองรักษาตามอาการ แต่ชาวชนบทกลับถูกนับรวมว่าเป็นประชากรในประเทศได้อย่างไร ทำไมจึงไม่มีส่วนร่วมและเข้าถึงดังที่กล่าวมา

การเข้าถึงบริการทางการแพทย์สมัยและสาธารณสุขของรัฐ ยังดูเหมือนเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวผู้คนชนบท ดังที่ปรากฏในเรื่องสั้นหมอเถื่อน, คนหมู, กระดานไฟ, สัมป่อยดอกเกลือและเรื่องทาชีวิต เป็นต้น ในเรื่องหมอเถื่อน การรักษาด้วยการแพทย์สมัยใหม่เป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ สำหรับตาสาซึ่งทำให้ตาสาคิดว่าถ้าการแพทย์สมัยใหม่เข้ามาในหมู่บ้านเร็วกว่านี้เมียแคงจะไม่ตาย ดังข้อความที่ว่า“บุญมันน้อยเกิดมาไม่ทันหมอเถื่อนเขา ป่วยไข้ไม่นานตายก็ตาย ที่ตาสาใจจะสิ้นแล้วสิ้นอีก ก็ยังฟื้น”และในเรื่อง กระดานไฟ แม้แต่การคลอดลูกยังเป็นเรื่องที่น่าอันตรายร้ายแรงถึงชีวิต จนต้องพึ่งพาสังค์คีลีลลิตี ที่ทุกคนในหมู่บ้านมีความเชื่อว่าถ้าจะคลอดลูกให้ปลอดภัยและไม่ตายต้องคลอดบนกระดานไฟที่ทำจากไม้ตะเคียน ดังตัวอย่าง

“... ‘สุดแต่บุญแต่กรรมของใครเถอะเคน ท้องสาวท้องเฒ่าก็มีทางตายเท่าๆกัน สุดแต่บุญของลูกเราเถอะ ใครเกิดก่อนก็เอาไปก่อนก็แล้วกัน เราเคยทำกันมาอย่างนั้นใช้ไหมพ่อ?’ ‘ก็เคยกันมาอย่างนั้น’ พุดจบกก็มีเสียงกู่จากท้ายบ้านทิศใต้ ทิดเชียวลูกพริบอย่างลืมตัว ชายหนุ่มตัวแข็งทื่อ เขามองตามชายแก่ผู้เป็นหลักของบ้านที่ลุกขึ้นอย่างแฉ่มซ่าและเดินเครื่องขริบเข้าไปในเรือน แล้วกลับออกมาพร้อมกับแผ่นไม้กระดานสีดำแผ่นใหญ่ที่ชาวมาบต่ายังเรียกว่า78‘อีแม่ตะเคียนทอง’ ...”

ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงบริการทางการแพทย์เป็นสิ่งที่ชี้หรือให้ถึงคุณค่าชีวิตชาวชนบทดูเหมือนจะมีค่าราคาน้อยกว่าคนเมือง โอกาสที่จะมีชีวิตรอดเมื่อเผชิญความเจ็บป่วยน้อยกว่า

คนเมือง ชนชั้นกลาง ชนชั้นนายทุนและชนชั้นสูง ขณะที่การพัฒนาระบบพื้นฐานของประเทศเช่น ไฟฟ้า เชื้อเพลิง ถนนหนทาง เพื่อรองรับการผลิตพืชผลทางการเกษตรในระบบทุนนิยมเป็นสิ่งที่สำคัญมากกว่าคุณค่าของชีวิตชาวชนบท

นอกจากนี้การศึกษาที่ต่างกันระหว่างส่วนกลางกับชนบทเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมของการศึกษาในมิติเวลานั้น คนกำหนดนโยบายการศึกษาหรือแม้กระทั่งผู้ผลิตครูที่ไม่เข้าใจถึงบริบทการศึกษาในชนบทซึ่งเป็นพื้นที่ของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ แสดงให้เห็นถึงความไม่ใส่ใจหรือตั้งใจจริงที่จะลดช่องว่างการศึกษาของคนเมืองและชนบท นโยบายทางการศึกษา วิทยาการความรู้ความคิดถูกสร้างและใช้มาตรา การเทียบของสังคมเมืองตอบสนองคนเมือง ตลอดจนการทดลองจัดการศึกษาก็ทดลองกับกลุ่มเยาวชนคนเมืองเป็นหลัก แต่กลับนำมากำหนดแนวทางการศึกษาของประชากรทั่วประเทศ ซึ่งมีความพร้อมในการศึกษาที่ต่างกัน หรือการฝึกสอนของครูฝึกหัดซึ่งได้รับประสบการณ์ส่วนนี้จากโรงเรียนเมืองซึ่งแตกต่างจากชนบทโดยสิ้นเชิง ดังตัวอย่างในเรื่อง ครูประชาบาล ที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกับทางการศึกษาระหว่างเมืองกับชนบท การจัดการศึกษาที่ขาดการเข้าใจบริบทของสังคมส่วนใหญ่ในประเทศ ความรู้ที่เรียนไม่สามารถตอบสนองต่ออาชีพและวิถีชีวิตในชนบท ดังในเรื่อง ครูประชาบาล ที่ นายเวทย์ ปราณี หันหลังให้กับสถาบันฝึกหัดครู เพราะเขาไม่รายงานในสิ่งที่ระบบการประเมินคุณค่าความรู้ทางการศึกษากำหนด ดังข้อความ

“... ‘อย่างเธอไม่มีหวังเป็นครูที่ดีได้ รายงานก็ไม่ยอมส่งให้ไปสังเกตการสอนก็ไม่ได้เรื่อง’ อาจารย์เทศน์ซ้ำพเจ้าต่อนักเรียนทั้งห้องรวมเบ็ดเสร็จทั้งชายและหญิงรวมแล้วประมาณ 50 คน ‘โรงเรียนเขาดีแล้วคร้าอาจารย์ ผมมองไม่เห็นอะไรจะต้องรายงาน นอกจากเด็กๆพวกนั้นเขามีรถรับส่ง มีอาหารกลางวัน มีหมอน มีปรังสีฟัน ครูในโรงเรียนก็ทำหน้าที่เป็นคนรับใช้ไปในตัว เพราะมีแต่ลูกคนรวยๆ มาเรียนกันทั้งนั้น’ ...”

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าโรงเรียนในสังคมเมืองมีความพร้อมในทุกๆด้าน เด็กนักเรียนต่างเป็นลูกคนรวยครูไม่ต่างจากคนรับใช้เพราะคุณค่าของคนหรือครูเองถูกมาตรฐานการวัดและประเมินค่าภายใต้ระบบทุนนิยมเป็นหลักในการกำหนดชนชั้นทางสังคม แม้กระทั่งอาชีพครูอันทรงเกียรติเปี่ยมล้นด้วยวิทยาทาน ยังต้องเป็นคนรับใช้เด็กในสังคมทุนนิยม ซึ่งแตกต่างจากเด็กในชนบท แม้แต่เสื้อกันหนาวยังไม่มีสวมใส่ ดังข้อความ

“อากาศเริ่มหนาวเย็นมาหลายวันแล้ว ลมแรงพัดไปไม่ร่วงหล่น มันเป็นหน้าหนาว หรือหน้าดอกจั่ว นั่นเอง ข้าพเจ้ามองคุณนักเรียนประชาบาลของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วยความ สมเพชเขาพากันเดินตัวลั่นเทามาโรงเรียน ขณะที่พ่อแม่คนแก่คนเฒ่านั่งผิงไฟอยู่ที่ลานบ้าน”

และอีกตัวอย่างในเรื่อง “บทกวีของร่อหิมะ มหาตม” ที่เสนอภาพแทนการศึกษาไทยกับท้องถิ่นภาคใต้ในพื้นที่ของผู้ก่อการแบ่งแยกดินแดน ที่ผู้คนในพื้นที่ขาดสำนึกร่วมของความเป็นไทย เพราะความแตกต่างด้านศาสนา สังคมประเพณีและวัฒนธรรม ดังที่ ร่อหิมะ มหาตม ปฏิเสธความเป็น “ไทย” ดังข้อความการสนทนากันระหว่างครูและร่อหิมะ “... ‘เราเป็นคนไทยด้วยกันทั้งนั้น’ ฉันทันเริ่มตันในชั่วโมงหนึ่ง และไม่ทันที่จะพูดประโยคต่อไปก็ได้ยินเสียงคัดค้านขึ้น ‘ผมเป็นแขก’...” การปฏิเสธความเป็นไทยก็คือการปฏิเสธอำนาจรัฐรูปแบบหนึ่ง ยิ่งต่างชาติพันธุ์ ต่างศาสนา ยิ่งเป็นเรื่องยากที่จะปลูกฝังมโนทัศน์ความเป็นไทยหรือสร้างสำนึกร่วมทางชาตินิยม ยิ่งช่องว่างทางสังคมหรือความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงสิทธิของการเป็นประชากรของประเทศยิ่งทำให้ผู้คนในประเทศที่ต่างเชื้อชาติ ศาสนา รู้สึกเป็นอื่นและขาดสำนึกร่วมในความเป็นชาติ

บทสรุป

ภาพแทนชนบทไทยในเรื่องสั้นยุคพัฒนา พ.ศ.2493-2519 ปรากฏภาพแทนที่น่าสนใจและส่งผลต่อการพัฒนาชนบท คือ ภาพแทนความแห้งแล้งกันดาร ภาพแทนความยากจน ภาพแทนโง่ ซึ่งภาพแทนเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่าชนบทล้วนเรียกหาการพัฒนา ทั้งเชื้อน ฝายและระบบชลประทาน การเกษตรและการผลิต เศรษฐกิจภายใต้ระบบทุนนิยม การศึกษาและการแพทย์สมัยใหม่ นอกจากนี้ตัวบทยังแสดงให้เห็นถึงภาพแทนของสถาบันในชุมชน ภาพแทนของการคงอยู่ถิ่นฐาน ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาภายใต้ระบบทุนนิยมที่สถาบันในชุมชนเริ่มเสื่อมถอย ผู้คนในท้องถิ่นย้ายถิ่นฐานการทำงานหาเงินสู่เมืองหลวง แสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันของชนบทกับเมือง ซึ่งในเรื่องสั้นชนบทก็พยายามที่เผยตัวตนชนบทในทุกๆด้านทั้งสภาพพื้นที่ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ที่แสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันของเมืองกับชนบทเพื่อเรียกร้องสิทธิของการเป็นประชากรของประเทศที่ควรมีสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรและสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ภาครัฐควรกระจายให้เท่าเทียมกันทุกพื้นที่ แต่ในขณะเดียวกันการพัฒนาที่เข้าสู่ชนบทก็สร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวชนบทอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในพื้นที่ชนบทระหว่างชาวบ้านกับภาครัฐและชนชั้นนายทุน ในช่วง 2 ทศวรรษของการพัฒนาชาติดังที่ปรากฏในเรื่องสั้นชนบทไทย

บรรณานุกรม

- คายส์, ชาร์ลส์ เอฟ. แนวคิดท้องถิ่นภาคอีสานนิยมในประเทศไทย. รัตนา โตสกุล, แปล.
อุบลราชธานี :
ศูนย์วิจัยอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2552.
- เจด็จ คชฤทธิ์. กระบวนทัศน์ความยากจน : ภาพสะท้อนที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทยร่วมสมัย (พ.ศ.
2501 – 2545) ปริญญาณิพนธ์ ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. 2549.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
สร้างสรรค์ จำกัด, 2557.
- ชาติรี เพ็ญศรี. วาทกรรมการพัฒนาของรัฐไทย : พ.ศ. 2504 – 2539. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. ปรีดีพนมยงค์และ 4 รัฐมนตรีอีสาน 1. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์, 2544.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. อ่านใหม่เมืองกับชนบทในในวรรณกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: อ่าน, 2558.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. ความคิดทางการเมืองของ ฌาคส์ ร็องซีแยร์. กรุงเทพมหานคร: สมมติ,
2553.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. “ลักษณะลาว” ใน นานาทศนะท้องถิ่นอีสาน. นนทบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2559.
- ธงชัย วินิจจะกุล. ภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่าศิวิไลซ์: เมื่อชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ 5 แสวงหา
สถานะของตนเอง ผ่านการเดินทางและพิพิธภัณฑท์ทั้งในและนอกประเทศ ใน รัฐศาสตร์สาร.
ปีที่ 24 ฉบับที่ 2 (2546) หน้า 1-66.
- นพพร ประชากุล. ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, 2552.
- นันทวัลย์ สุทธภาระสถิต. เรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม
2519. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขารวรรณคดีไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
2547.
- พัฒนา กิตติอาสา. สุวิถีสานใหม่. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, 2557.
- เลิศชาย ศิริชัย. ความแปลกแยกในเรื่องสั้นไทย (พ.ศ. 2507 - 2519). ปริญญาณิพนธ์ ศิลปะ
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2549.

อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม.

พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

อุศนา นาศรีเคน. อีสานในการรับรู้และทัศนะของผู้ปกครองกรุงเทพมหานครตั้งแต่หลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. 2369 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548.

ฮรีอน สเตอร์ลอคดอตตีร์ . สำนักเรื่องถิ่นฐานในนวนิยายเรื่องลูกอีสานของคำพูน บุญทวี.

วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2553.

Stuart Hall. “The Work of Representation” . In **Representation : Cultural**

Representations and Signifying Practices. Ed. By Stuart Hall. London :

Sage, 1997.

_____. “Cultural identity and diaspora” in **Identity and Difference**. Ed By Kathayn

Woodward. London : sage Publication and Open University. 2002.